

Overbeweeglijk

1. Introductie

Allerlei aspecten van overbeweeglijkheid komen ook aan de orde bij het orthobeeld ADHD. Toch is het belangrijk om onderscheid te maken tussen ADHD en beweeglijkheid, waarbij het verschil is dat beweeglijke kinderen meer momenten kennen van rustig zijn dan ADHD-kinderen die helemaal niet of slechts zeer beperkt rustig kunnen zijn. In dit orthobeeld gaat het om beweeglijke kinderen waarbij de neurologische basis minder duidelijk is. Het kan dan ook gaan om kinderen met ADHD waarbij vooral de overbeweeglijkheid en de impulsiviteit kenmerkend is en minder de aandachtsstoornis. Dit orthobeeld is echter vooral bedoeld voor de kinderen waarvan er geen officiële diagnose ADHD is en waarvan men toch stelt dat ze (over)beweeglijk zijn.

2. Omschrijving

Een kind is overbeweeglijk als het voortdurend of vrijwel voortdurend in beweging is. Het kind heeft een teveel aan energie of is ongeremd. Het gedraagt zich gejaagd, is rusteloos en het lijkt alsof het kind nooit moe wordt. Het overbeweeglijke kind is niet alleen meer in beweging dan andere kinderen, het beweegt zich ook anders. De handelingen zijn vaak doelloos, niet ter zake doende. Opvallend is ook dat het kind vaak weinig of geen beheersing heeft over zijn eigen gedrag.

Vooral op momenten waarop het kind rustig zou moeten zijn, bv. tijdens klassikale activiteiten, kan het zich niet beheersen. Het kan de motor niet afzetten en verspilt zijn energie met handelingen die nergens op slaan. Tijdens het beweeglijk zijn, concentreert het kind zich ook niet op die bewegingen. Het overbeweeglijke kind heeft het gevoel dat het alles aan moet raken. Tijdens klassikale activiteiten kan het kind niet stilzitten, het zit te wiebelen op de stoel, beweegt met armen en benen, gaat staan op momenten dat het moet zitten, draait zich om, loopt op momenten dat het niet mag, rent, speelt met kleding en rommeltjes, enz. Het voortdurend moeten bewegen en de geringe controle daarover zijn kenmerkend. Het kenmerkende is het onvermogen de motorische activiteit onder controle te houden in situaties waarin sterke sociale controle be-

staat (bv. in de klas). Hyperactiviteit is dan ook sterk situatiegebonden. Dat maakt het weer anders dan ADHD, omdat daar a-specifiek in allerlei soorten situaties beweeglijkheid is.

Van belang is goed te kijken naar het verschil tussen de beweeglijkheid van een peuter of kleuter die een natuurlijke spontaniteit heeft en ongeremdheid bezit. In de literatuur komt men overbeweeglijkheid in verschillende frequenties tegen, variërend van minder dan 1 % tot meer dan 20%. Prechtl vond in Nederland een frequentie van 5%. Overbeweeglijkheid komt bij jongens 3 tot 6 maal vaker voor dan bij meisjes. Overbeweeglijkheid kan aanwezig zijn:

- vanaf de geboorte;
- vanaf de kruip-/looperperiode;
- pas tijdens de schoolperiode duidelijk worden.

Hyperactief/hyperkinetisch/beweeglijk/overbeweeglijk

In de literatuur komt men verschillende termen tegen zoals hyperactief, hyperkinetisch, beweeglijk en overbeweeglijk. Het Griekse woord 'hyper' betekent 'boven', 'over' of 'meer dan normaal'. 'Kinetisch' komt van het Griekse woord 'kinesis' en betekent 'beweging'. De woorden 'hyperkinetisch', 'hyperkinese' en 'hyperactief' verwijzen alle drie naar het teveel aan beweging.

Ook kan men verschil van begrip tussen hyperactief en overbeweeglijk tegenkomen. Een hyperactief kind heeft weinig of geen beheersing over zijn eigen gedrag en kan niet voldoen aan de vraag om rustig/stil te zijn. In de dagelijkse praktijk van de schoolsituatie blijkt dit onderscheid moeilijk aan te geven. Bovendien zouden sommige hyperactieve kinderen wel eens kunnen leren op bepaalde momenten wat stiller en rustiger te zijn. Kortom, we stellen voor de Nederlandse term 'overbeweeglijk' te hanteren. Blijft nog over de vraag: wanneer wordt beweeglijk overbeweeglijk? Met andere woorden: wanneer wordt de beweeglijkheid problematisch? Voor de vaststelling hiervan kan men gebruik maken van de overwegingen op blz. 23 en 24. Sommige kinderen zijn immers zo beweeglijk, dat ze daardoor minder betrokken zijn bij de onderwijsactiviteiten en minder werk verrichten. Het kind heeft dan minder profijt van het onderwijs en de beweeglijkheid is een probleem geworden. Er is dus sprake van overbeweeglijkheid. Men dient zich ook te realiseren dat er verschillen zijn in temperament. Sommige kinderen zijn wat levendiger, vitaler en reageren wat heftiger.

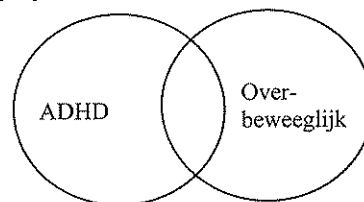
Overbeweeglijkheid als onderdeel van een verzameling symptomen

In de richtlijnen van de Wereldgezondheidsorganisatie wordt hyperactiviteit aangeduid als 'een eenvoudige stoornis van de activiteit en de aandacht', als de stoornis beperkt blijft tot een korte aandachtsspanne, afleidbaarheid en overactiviteit. Dat betekent dat werkhoudingsproblemen nogal eens gecombineerd voorkomen met overbeweeglijkheid. Is er bovendien een samengaan met spraakachterstand, onhandigheid en leerproblemen of andere achterstanden in specifieke vaardigheden, dan wordt de stoornis beschreven als 'hyperkinetisch met ontwikkelingsachterstand'. Er is ook nog een 'hyperkinetische gedragsstoornis'. Bij

overbeweeglijkheid als 'eenvoudige' stoornis	overbeweeglijkheid met ontwikkelingsachterstanden	overbeweeglijkheid met gedragsproblemen
* overbeweeglijk * kort geheugen * afleidbaar * impulsief * wisselende stemmingen * agressie-gedrag	* overbeweeglijk * kort geheugen * afleidbaar * impulsief * wisselende stemmingen * agressie-gedrag	* overbeweeglijk * kort geheugen * afleidbaar * impulsief * wisselende stemmingen * agressie-gedrag
	* spraak-achterstand * onhandig * leerstoornissen * ontwikkelingsachterstanden	* gedragsproblemen

dit beeld gaat de overbeweeglijkheid gepaard met gedragsproblemen, maar niet met ontwikkelingsachterstanden. Als we de officiële indeling in beelden door de Wereldgezondheidsorganisatie overzichtelijk weergeven ziet dat eruit zoals hiernaast is weergegeven.

Uit het voorafgaande blijkt dat er gecombineerd met overbeweeglijkheid nogal wat symptomen voorkomen, die we ook kennen van het kind met ADHD. Er zijn echter ook kinderen die overbeweeglijk zijn, waarbij deze overbeweeglijkheid waarschijnlijk niets te maken heeft met een hersenfunctiestoornis. Het volgende is dan mogelijk:

Enkele kinderen met ADHD zijn niet voortdurend overbeweeglijk en een aantal veel overbeweeglijke kinderen hebben waarschijnlijk geen hersenfunctiestoornis.

3. Diagnose

Bij de observatie van overbeweeglijke kinderen gaat het om drie basisobservatievragen:

-3.1 Tijdens welke activiteiten is het kind overbeweeglijk?

-3.2 Op welke wijze uit zich de overbeweeglijkheid?

-3.3 Zijn er omstandigheden van invloed op de mate van overbeweeglijkheid?

Alvorens we deze observatievragen gaan toelichten is het van belang aan te geven dat beweeglijkheid overbeweeglijkheid wordt als:

- de andere kinderen erdoor worden afgeleid;
- de huidige en verdere ontwikkeling er nadelig door wordt beïnvloed.

3.1 Tijdens welke activiteiten is het kind overbeweeglijk?

Soms is er sprake van een algehele onrust of overbeweeglijkheid, maar vaak valt de overbeweeglijkheid op tijdens bepaalde activiteiten. Vooral op momenten waarop het kind rustig zou moeten zijn valt de overbeweeglijkheid op. We stellen u voor een lijst te maken waarin u deze gegevens onderbrengt, gecombineerd met een antwoord op de vraag of de andere kin-

Een extra diagnosetip

U kunt de specifieke diagnosemiddelen die bij dit orthobeeld horen gebruiken, maar u kunt ook de meer algemene diagnosemiddelen uit deze orthotheek hanteren. Zie daarvoor de opzet voor de gedragsdiagnose zoals weergegeven op pagina 21 t/m 40 en dan de diagnosemiddelen:

- diagnosezoekwijzer op pagina 22
- diagnosehulp 1 op pagina 29-33
- diagnosehulp 2 op pagina 34-36
- diagnosehulp 3 op pagina 37
- diagnosehulp 4 op pagina 38-40

Diagnostische observatie- en vragenlijst

Overbeweeglijkheid

Naam/groep:

Geboortedatum:/ingevuld op:/ingevuld door:

Voorstellen voor de kijkwijzer Probeer met behulp van de volgende vragen zicht te krijgen op het bewegingsgedrag van het kind: Tijdens welke activiteiten is het kind overbeweeglijk? Op welke wijze uit zich de overbeweeglijkheid? Zijn er omstandigheden van invloed op de mate van overbeweeglijkheid? Is het kind vrijwel voortdurend beweeglijk of zijn er ook momenten waarop het kind wel rustig kan zijn? Als het kind niet altijd beweeglijk is, tijdens welke situaties of op welke momenten is het kind dan wel beweeglijk? Is er een relatie tussen beweeglijkheid van het kind en stressverhogende situaties? Op welke manier is het kind beweeglijk; bewegen met armen, benen, hoofd, het hele lichaam, etc?

Onderzoeksaanwijzingen

Vraag aan de ouders:

- of het kind altijd zo is geweest
- hoe men thuis op het gedrag van het kind reageert
- of er veel drukte en "gedoe" te zien is in de thuisomgeving van het kind.

Vragen

1. Ik-trek

1.1 Heeft het kind de (over)beweeglijkheid altijd al gehad?
M.a.w. is het van nature een dans-spring-huppel-kind?

1.2 Hoe is de motorische ontwikkeling van het kind?

1.3 Heeft het kind ook werkhoudingsproblemen?

1.4 Heeft het kind bepaalde leerstoornissen zodat het onrustig wordt bij het werken?

1.5 Is het kind alleen beweeglijk of is het ook onrustig in de vorm van voortdurende korte bewegingen.

2. Ik-verbaliteit

2.1 Heeft het kind problemen met de taalbegrip en de taalexpressie?

3. Ik-zelfbeeld

3.1 Hoe is het zelfbeeld van het kind? Zie voor de bepaling bijlage 8.2 op blz. 370 en verder.

4. Ik-emotionaliteit

Heeft het kind bepaalde emotionele problemen?

5. Ik-socialiteit

5.1 Is het kind geaccepteerd in de groep en heeft het voldoende positieve sociale contacten?

6. School

6.1 Hoe reageert u over het algemeen op de beweeglijkheid?

6.2 Is de sfeer in de klas voldoende rustig of is het in zijn algemeenheid een drukke en beweeglijke groep?

7. Thuis

7.1 Zijn er in de thuissituatie factoren die het kind onrustig maken?

Aanvullende gegevens:

deren er last van hebben en of het nadelig is voor de huidige en toekomstige ontwikkeling van het kind. Bij dit laatste gaat het om het verschijnsel dat de overbeweeglijkheid het kind zo afleidt dat het niet goed meedoet met de onderwijsactiviteiten en daardoor onvoldoende profijt heeft van het onderwijs.

3.2 Op welke wijze uit zich de overbeweeglijkheid?

Noteer in dezelfde lijst de verschijningsvormen van overbeweeglijkheid zoals: wiebelen, bewegen met ledematen, gaan staan en zitten op momenten dat het kind moet blijven zitten, omdraaien, lopen op momenten dat dat niet mag, rennen, met kleding manipuleren, met spullen manipuleren, enz. In een lijst ziet dat er als volgt uit:

Observatielijst voor de overbeweeglijkheid			
Van:			
Ingevuld op:			
activiteit waarbij het kind overbeweeglijk is	nadelig voor de andere kinderen?	nadelig voor het kind zelf?	verschijningsvorm van de overbeweeglijkheid
①	ja/nee	ja/nee	
②	ja/nee	ja/nee	

3.3 Beïnvloedende omstandigheden

Bekijk ook of er omstandigheden zijn die de overbeweeglijkheid kunnen versterken zoals:

- spannende situaties;
- verveling;
- moment van de dag;
- klasgenoten.

4. Verklaringen

Uit onderzoek blijkt dat de groep hyperactieve of overbeweeglijke kinderen zeer heterogeen is. Het is onjuist hyperactief gedrag op zich te beschouwen als bewijs voor de aanwezigheid van beschadigingen van het centrale zenuwstelsel. Dat betekent dat er meerdere verklaringen mogelijk zijn voor de hyperactiviteit. Overbeweeglijkheid kan veroorzaakt worden door afwijkingen in de hersenfuncties. Bepaalde delen van de hersenen die aangepast gedrag bewerkstelligen (frontale cortex), kunnen beschadigd zijn of althans onvoldoende adequaat functioneren. Het is mogelijk dat er tijdens de ontwikkeling van de hersenen iets is misgegaan. Factoren die de ontwikkeling van de her-

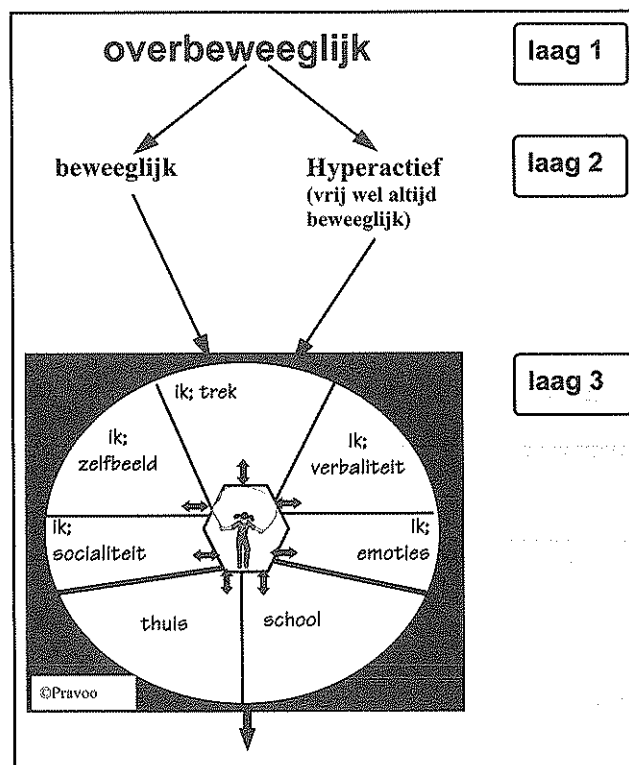
senen kunnen beïnvloeden zijn overgeërfd stofwisselingsstoornissen, infecties voor de geboorte, enz. Het is ook mogelijk dat leer- en gedragsstoornissen voortkomen uit een erfelijke onregelmatigheid in de ontwikkeling van de hersenen. Ook een ongeluk kan een hersenfunctiestoornis veroorzaken. Overbeweeglijkheid kan ook een symptoom zijn van een serie ADHD-symptomen. Zie daarover het orthobeeld ADHD waarin ook is weergegeven welke factoren een hersendysfunctie kunnen veroorzaken. Het is mogelijk dat overbeweeglijkheid te maken heeft met een storing van het chemische evenwicht in de hersenen. Voor de overgang van impulsen van de ene zenuw naar de andere zorgt een chemische stof. Er kunnen tekortkomingen zijn bij het loskomen van deze stof.

Problemen in de ontwikkeling voor de geboorte

Overbeweeglijkheid zou te maken kunnen hebben met een stoornis in de vroege ontwikkeling van het ongeboren kind. Het is mogelijk dat een heel kleine infectie in de eerste drie maanden van de zwangerschap kleine lichamelijke afwijkingen en/of overbeweeglijkheid veroorzaakt.

Factoren die geslachtsgebonden zijn

Opvallend is dat overbeweeglijkheid veel meer voorkomt bij jongens dan bij meisjes. In de verschillende onderzoeken varieerde de verhouding jongens-meisjes van tweeënhalve jongen op één meisje tot negen jongens op één meisje. Om de een of andere reden hebben leden van het vrouwelijke geslacht meer weerstand tegen het ontstaan van overbeweeglijkheid. Een mogelijke verklaring voor de verschillen tussen de beide seksen zou kunnen zijn dat de mannelijke hormonen de ontwikkeling van het zenuwstelsel minder stabiel maken.

Emotionele stoornissen

Bij jonge kinderen is het meestal zo dat emotionele stoornissen het gevolg zijn van een hersenfunctiestoornis of mede veroorzaakt worden door de negatieve reacties op de overbeweeglijkheid. Overbeweeglijkheid is vaak iets dat het kind al vanaf zeer jonge leeftijd kenmerkt. Veel kinderen zijn het al vanaf de geboorte. Er zijn ook kinderen die gespannen zijn, druk, gauw over hun toeren, beweeglijk, die moeite hebben met de concentratie op school, die zich impulsief en prikkelbaar gedragen, doordat ze thuis problemen hebben of doordat ze hun diepste gevoelens niet kunnen uitspreken. Hun gestoorde gedrag komt meestal later naar voren (als ze een jaar of 8 zijn) dan een gestoord gedrag dat voortkomt uit een lichamelijke oorzaak. Overbeweeglijkheid door emotionele stoornissen is meestal wat milder, hangt samen met bepaalde situaties en is minder consequent. In de literatuur komt men ook als mogelijke veroorzakers voor overbeweeglijkheid 'een gestoorde' moeder-kindrelatie, maar ook een toestand van voortdurende angst waarin een kind kan verkeren tegen. Onrust en beweeglijkheid kunnen het gevolg zijn.

De situatie thuis

Het is mogelijk dat een kind opgroeit in een gezin, waar het niet heeft geleerd hoe het naar iemand moet luisteren, waar het te vrij wordt gelaten, waar het niet heeft geleerd hoe het een opdracht moet uitvoeren of hoe het zijn impulsieve gedrag onder controle moet houden. Het spreekt dan vanzelf dat zo'n kind het extra moeilijk krijgt als het zich buiten de eigen kring begeeft. Immers, als zo'n kind bijvoorbeeld op school komt, wordt er enige zelfbeheersing verwacht. Als een kind is grootgebracht in een zeer ongestructureerde omgeving, waar het geen steun heeft gehad aan een vast patroon, als het leeft in een chaotisch gezin, kan het enkele trekken vertonen die ook voorkomen bij overbeweeglijke kinderen, zoals overbeweeglijkheid en een gebrek aan zelfbeheersing. Ook zal het de neiging hebben om niets af te maken, om woordelijke opdrachten 'niet tot zich door te laten dringen', om impulsief te handelen zonder dat het de gevolgen overziet en zich snel te vervelen. Bij ouders die niet erg veel aandacht besteden aan hun kinderen zijn rondrennen en lawaai maken voor deze kinderen manieren om hun ouders te dwingen aandacht aan hen te schenken, ook al is het negatieve aandacht. Het is ook mogelijk dat het kind hyperactief gedrag 'overneemt' van een van zijn ouders. Hyperactief gedrag kan ook ontstaan als reactie op een gezinssituatie waarin veel spanningen bestaan. Kinderen kunnen zich dergelijke problemen sterk aantrekken, raken in verwarring en worden angstig en nerveus, wat zich dan weer kan uiten in hyperactiviteit. Als hyperactiviteit zijn oorsprong vindt in deze factoren, is de hyperactiviteit vaak veel meer situatiegebonden dan in gevallen waarin waarschijnlijk sprake is van een lichte hersenfunctiestoornis. Het kind kan dan met name thuis,

veel meer overbeweeglijkheid vertonen dan op school.

Ik-trek

De laatste tijd komt de mogelijkheid naar voren dat het bij overbeweeglijkheid (mede) gaat om een in aanleg gegeven karakter- of temperamentskenmerk. Het hoeft immers niet zo te zijn dat er voor al het menselijke gedrag, voor alle daden, goed of slecht, gek of gewoon, oorzaken te vinden moeten zijn in het verleden van het kind, in de manier waarop hij of zij is opgevoed en in wat iemand allemaal heeft meegemaakt. Het zou zo kunnen zijn dat kinderen in aanleg overbeweeglijk zijn. Uit onderzoek blijkt dat 10-35% van de vaders ook overbeweeglijk is.

Loodvergiftiging

De Britse onderzoeker O.J. David heeft bewijs aangevoerd voor de stelling dat overbeweeglijkheid in verscheidene gevallen aan te hoge loodconcentratie toegeschreven zou kunnen worden. Lood kan via ademhaling en voedsel het lichaam binnenkomen. Op allerlei manieren bevindt zich lood in ons milieu (uitlaatgassen, drinkwater, enz.). Jonge kinderen nemen ongeveer vier à vijf maal zoveel lood uit voedsel en lucht op als volwassenen. Ze zijn dus kwetsbaarder voor lood. Op grond van onderzoek concludeert men: lood verlaagt de intelligentie en veroorzaakt overbeweeglijkheid.

5. Begeleiding

5.1 Begeleiding; technieken

Bij de begeleiding van overbeweeglijke kinderen kunt u ook orthopedagogische technieken toepassen. Zie voor de opsomming pagina 49-118.

Bruikbaar voor deze kinderen is de basistechniek:

- 0-1 visualiseren: laat het kind op plaatjes zien de vormen van beweeglijkheid zien.

Daarnaast zijn bruikbaar de volgende technieken:

- vooral techniek 12, reguleren
- zie ook techniek: 3-3, 3-6, 3-11, 3-19, 3-21, 3-22, 3-25, 3-28. Zie blz. 80—113.

5.2 Begeleiding; aanvullende mogelijkheden

Onderstaand volgen de begeleidingsmogelijkheden.

5.2.1 Zorg ervoor dat het kind gedurende de schooldag regelmatig de mogelijkheid krijgt te bewegen. Overbeweeglijke kinderen hebben een sterke behoefte aan bewegen. Ze kunnen vaak niet anders. Een belangrijke plaats in de speciale leerlingenbegeleiding van overbeweeglijke kinderen moet ingenomen worden door de regulering van de overbeweeglijkheid. Dat wil zeggen dat het kind gelegenheid krijgt beweeglijk te zijn. Die gelegenheid krijgt het vooral op momenten waarop dat ook kan. Op de andere momenten moet de beweeglijkheid zo gering mogelijk zijn. Het kind moet leren op die rustige momenten zo rustig mogelijk te zijn. Zie voor de middelen op dit gebied:

• voor kleuters: het dagritmepakket voor kleuters. Zie voor de plaatjes pagina 139-140. Bij het originele pakket zijn de stilzitiviteiten op een gele ondergrond gedrukt en de bewegingsactiviteiten op een rode ondergrond. U kunt de plaatjes van pagina 139-140 ook ko-piëren en vergroten voorzien van een rode of gele cirkel.

Twee kenmerken van het dagritmepakket zijn van belang voor het overbeweeglijke kind:

- Bewegingsmogelijkheden;
- Structuuraanbieding.

Bewegingsmogelijkheden

Het kenmerkende van de aanpak van het dagritmepakket is dat de kinderen de gelegenheid krijgen om te bewegen. Een zitactiviteit wordt immers nooit gevolgd door een andere zitactiviteit. Steeds zijn er de overgangsbewegingen of een andere motorische activiteit tussen twee periodes van stilzitten geplaatst.

Over het algemeen kunnen onder andere de kringactiviteiten nogal veel tijd in beslag nemen. Wil men absoluut veel gebeurtenissen plaats laten vinden in de kring dan is het mogelijk de kringactiviteiten in twee stukken te verdelen:

We kunnen bijvoorbeeld de overgangsbewegingen aan laten sluiten bij het kringgesprek. Ging het kringgesprek over eenden dan laten we de kinderen eenden spelen. Ging het kringgesprek over het feest bij opa en oma dan lopen we door het lokaal en vieren even feest.

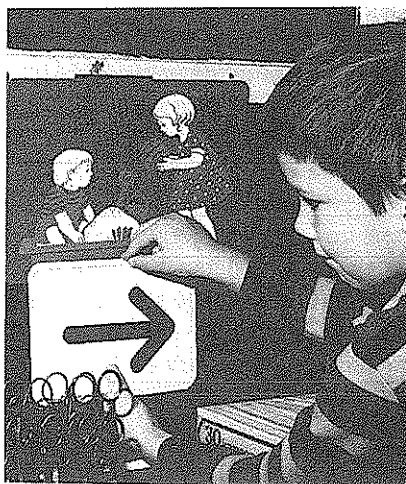
Structuuraanbieding

Overbeweeglijke kinderen hebben vaak behoefte aan structuur. De mist die over het dagelijkse gebeuren hangt moet verdwijnen en het kind moet zicht krijgen op wat het doet en wat er gaat gebeuren.

Het belang van het dagritmepakket zit dan vooral in:

het richten van het kind op de volgende gebeurtenis.

Dit gebeurt als volgt: is er een stilte-activiteit en vertoont het kind ongewenst motorisch gedrag dan zeggen we tegen

haar of hem: 'nog even rustig, straks gaan we weer iets doen waarbij je mag.....'

(bijvoorbeeld bewegen, herrie maken, lopen, springen, enzovoort) 'Kijk maar hier hangt die kaart' (het kind wijzen op de desbetreffende kaart).

Het zien dat het ook gaat gebeuren is voor het kind een motivatie om de beweging uit te stellen tot een geschikt moment. Wijs de kinderen ook op de afwisseling van rode en gele kaarten, met andere woorden de afwisseling van bewegen en rustig bezig zijn.

• Voor oudere kinderen: het dagritmepakket voor kinderen die lezen, spellen, rekenen en schrijven. Zie het originele pakket of kopieer de kaartjes van pagina 139-140. Oudere kinderen kunt u ook met een overzichtskaart laten werken. Zo'n kaart kan er als volgt uit zien:

Overzichtskaart van : _____	
op : _____	
☐	
☐	
☐	
☐	
☐	
☐	
☐	

Op deze kaart kunnen de onderwijsactiviteiten worden geschreven. Na iedere onderwijsactiviteit mag het kind even bewegen. De vorm van bewegen kan ook worden ingevuld. Een klusje doen, een boodschap, iets sjouwen of even met een bal trappen in een speel-lokaal zijn enkele mogelijkheden. Het kind ziet nu wat er allemaal gaat gebeuren. Het kind ziet ook, evenals bij het dagritmepakket, dat het gelegenheid krijgt te bewegen.

Die zekerheid kan het kind motiveren om op rustige momenten ook echt rustig te zijn. Door de hokjes te arceren kan het verloop worden aangegeven.

5.2.2 Zorg ervoor dat het kind in het lokaal een plaats krijgt, waar het door zijn beweeglijkheid anderen niet afleidt en ook niet het mikpunt wordt van hilariteit.

5.2.3 Voer zoveel mogelijk en zo regelmatig mogelijk onderdelen uit van het programma voor de bevordering van de zelfsturing. Zie bijlage 1 op overbeweeglijke kinderen pagina 541.

5.2.4 Voer, indien mogelijk, ook programma's uit die gebaseerd zijn op de gedragstheorie. Zie bijlage 2 op Overbeweeglijke kinderen 542.

5.2.5 In 5.2.1 hebben we al aangegeven dat het kind de gelegenheid moet krijgen zich gereguleerd te bewegen. Zoek de bewegingsmogelijkheden ook in kleine dingen zoals het werken met deeltaken, zodat het kind vaker met zijn werk naar de leerkracht kan lopen en zo regelmatig even kan bewegen. Ditzelfde kan ook als u sommen in deeltaken op losse bladzijden in een schrift noteert. Op iedere bladzijde een rijtje, zodat het kind regelmatig een blad om moet slaan.

5.2.6 Bij jonge kinderen in groep 1 kunt u overwegen het kind zo nu en dan thuis te laten gedurende een halve dag

5.2.7 Bied speciale spelbegeleiding aan kinderen van 4-7 jr. Zie het orthobeeld spelen op pagina 693.

5.2.8 Schenk het kind vooral extra aandacht op momenten dat het niet overbeweeglijk is.

5.2.9 Vooral een goede orde in de klas is van belang. Werk met de inhoud van het orthobeeld Groep: onrustige klas of groep op pagina 397

5.2.10 U kunt met het kind afspreken dat u een signaal geeft als het kind te druk wordt. Het is ook belangrijk dat het kind de mogelijkheid krijgt om aan te geven wanneer het even stoom moet afblazen. Het kind kan dan uit een activiteitendoosje met kaartjes een activiteit kiezen.

6. Ouderadvisering

Zie uit de map Tips voor thuis pagina 108.

7. Verder lezen/websites

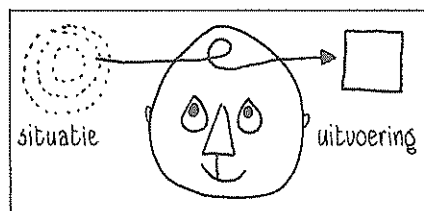
- *Sta nou eens stil* van C.H. Versteeg-Corba (uitgeverij Groen);
- *Zit stil* van Theo Compennolle, Lanno, Tiel, België.

8. Bijlagen

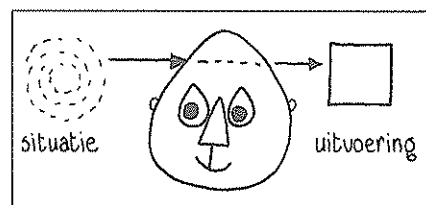
- Bijlage 8.1: Programma voor de bevordering van de zelfsturing;
- Bijlage 8.2: Programmamogelijkheden vanuit de gedragstheorie;
- Bijlage 8.3 Gespreksvormen.

Bijlage 8.1: programma voor de bevordering van de zelfsturing

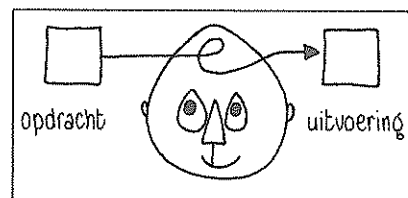
In het nu volgende geven we een programma voor de bevordering van de zelfsturing. Daarbij gaat het om het volgende:

Het kind bevindt zich in een bepaalde situatie en handelt zonder er echt goed over na te denken.

In het programma gaat het erom het kind te stimuleren na te denken alvorens iets te doen, zodat het denken het handelen kan sturen.

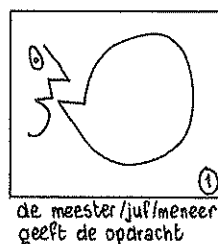

Vooropmerkingen

Bij de taakuitvoering gaat het erom dat het kind leert om tijdens het uitvoeren van taken goed na te denken over wat het aan het doen is en het denken het handelen laat sturen. In het kader van de begeleiding van de ontwikkeling van het zelfsturingsvermogen is het aan te bevelen vooral in het begin allerlei hulpmiddelen in de vorm van kaartjes te gebruiken. Op deze kaartjes is dan aangegeven hoe het kind moet denken/handelen. Later kunnen we het kind stimuleren dit steeds meer in het 'hoofd' te doen.

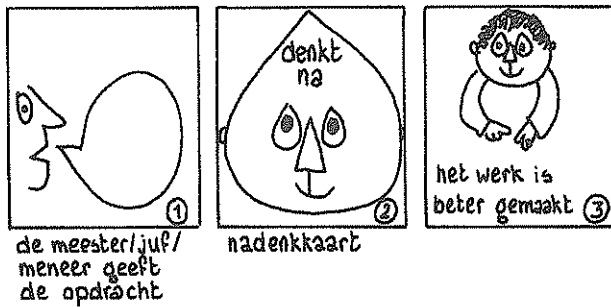
Begeleidingsmogelijkheden

8.1.1 Praat uitvoerig met het kind over het probleem in het denken en handelen van het kind. Zet voor het kind op een kaart, hoe het nu gaat en hoe het eigenlijk zou moeten. We nemen een voorbeeld. Als een kind vaak ondoordacht aan het werk gaat, maakt u de volgende tekeningetjes op twee kaartjes:

U vertelt dat het kind zonder echt goed na te denken

het (bijvoorbeeld) rekenwerk maakt. U vertelt daarbij ook dat het werk dan vaak fout is. U legt het kind vervolgens uit hoe het eigenlijk zou moeten:

U vertelt het kind dat er vanaf nu gewerkt gaat worden aan verbetering.

De drie (geplastificeerde) kaartjes komen op de tafel van het kind te liggen. Vooral het middelste kaartje zal een grote rol spelen, dat is het nadenkkaartje.

Om de uitvoering goed te organiseren neemt u een A4-vel karton. Met paperclips bevestigt u daarop de drie kaartjes met in het midden de nadenkkaart. Onder deze kaart komt het hulpmiddel te liggen dat het denken van het kind stuurt. De opbouw is dan:

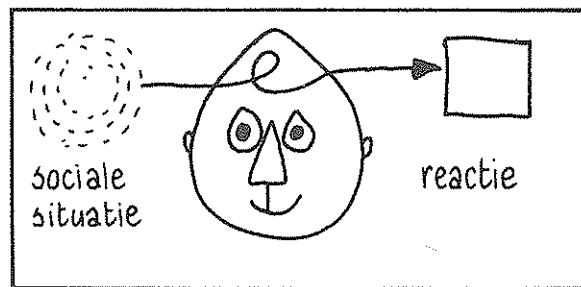
- eerst enkele weken met behulp van het hulpmiddel voor het denken;
- daarna neemt u het hulpmiddel voor het denken weg en laat u de activiteiten uitvoeren zonder dat hulpmiddel. U herinnert het kind wel aan het hulpmiddel en u stimuleert het kind te werk te gaan zoals op het hulpmiddel was aangegeven. Onderstaand hebben we een voorbeeld gegeven van zo'n opstelling. Ook voor oudere kleuters blijkt deze aanpak in de praktijk bruikbaar, mits de kaartjes goed zijn uitgelegd en de kaart met de taakuitvoeringsinstructie is aangepast in de vorm van tekeningetjes.

8.1.2 Zie voor bruikbare middelen ook het orthobeeld Concentratieproblemen, blz. 281 en verder.

8.1.3 Maak ook gebruik van het orthobeeld zelfstandig werken omdat het daar in wezen gaat om het zelfstandig denken. Zie blz. 781 en verder.

Bijlage 8.2. Sociale situaties

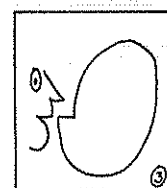
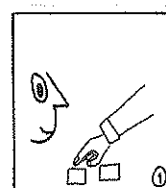
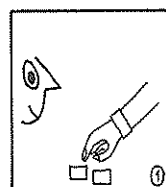
De zelfsturing tijdens sociale situaties heeft betrekking op de bekwaamheid om tijdens sociale situaties niet impulsief te handelen, maar na te denken en vanuit overwegingen het handelen te sturen.

Begeleidingsmogelijkheden

8.2.1 Ook bij deze vorm van zelfsturing is het van belang het probleem met kaartjes uit te leggen en op een extra kaartje aan te geven dat het kind na moet denken binnen sociale situaties.

8.2.2 Tijdens sociale situaties kunt u het kind regelmatig even laten stoppen en het vragen hoe het nu verder gaat. Het kind wordt dan gevraagd zijn verdere gedrag te plannen. Dit plan kan het kind dan gebruiken om zijn gedrag te sturen.

8.2.3 Het plannen kan ook aan het begin van een sociaal gebeuren plaatsvinden. Samen met het kind plant u het gedrag van het kind. Ook is het van belang om vormen van probleemgedrag die te maken hebben met de geringe zelfsturing, uitvoerig te bespreken. Wat doe je ook alweer als iemand voor de beurt gaat? Wat doe je ook alweer als je zelf iets wilt zeggen? Bespreek zo van tevoren mogelijke gedragsreacties van het kind. Bekijk of het mogelijk is dit op kaartjes te zetten. Bij oudere kinderen kan het uitgeschreven worden en bij jonge kinderen zullen er tekeningetjes gemaakt moeten worden.

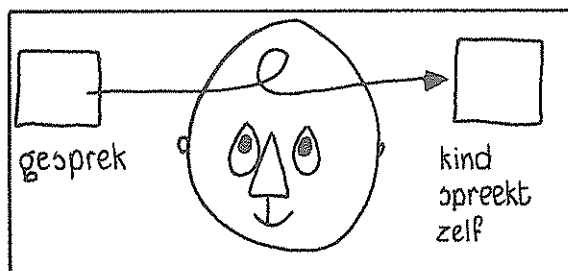
iemand pakt iets van het kind

het kind denkt na:
* waarom zou hij dat doen?
* is het zo erg?
* wat zal ik doen?

het kind vraagt waarom het andere kind het blokje wegnam.

8.2.4 Zie ook de initiëringsspelletjes op Zwijgen 812.

Bijlage 8.3 Gespreksvormen (bv. groepsge-sprek)

Vooropmerkingen

Tijdens gesprekken is het van belang dat kinderen niet altijd zo maar wat zeggen, maar ook na kunnen denken alvorens iets te zeggen. Het kind moet leren om zijn denken te sturen alvorens te spreken.

Begeleidingsmogelijkheden

8.3.1 Ook bij de gespreksvormen is het van belang dat het kind concreet begrijpt waar het om gaat. Maak weer gebruik van kaartjes om het uit te leggen.

8.3.2 Oefen het spreken dat volgt op het nadenken met behulp van de vraagmachine. De machine is weergegeven op overbeweeglijke kinderen 544. Plak de machine op karton en plastificeer het geheel. De werkwijze is zeer eenvoudig. Het kind drukt op het eerste knopje en de leerkracht/een klasgenoot stelt het kind een vraag. Als het kind op het knopje drukt, geeft u het geluid van een claxon. Vervolgens drukt het kind op het tweede knopje, het hoort weer de claxon en het moet even nadenken. Tenslotte drukt het kind op het laatste knopje. U laat de claxon nogmaals horen en het kind geeft het antwoord. Oefen zo het nadenken vóór iets te zeggen. Het spreekt vanzelf dat u ook een keer de beurt moet hebben.

Om de overgang van het werken met de vraagmachine naar het werken zonder dit hulpmiddel te bevorderen, is het aan te bevelen deze overgang te oefenen. U vertelt het kind dat u nu vragen gaat stellen zonder dat de vraagmachine wordt gebruikt. U stelt het kind voor te denken aan de machine maar hem niet te gebruiken.

8.3.3 Tijdens kringgesprekken/klassengesprekken en leergesprekken kunt u als volgt te werk gaan. U stelt een vraag en u vraagt de hele klas daar tien tellen over na te denken. Na de periode van tien tellen, steekt u uw hand op en mag iemand reageren. Zo kunt u klassikale denkpauzes inlassen. Van groot belang is het om te bespreken waar de kinderen aan gedacht hebben. Op die manier kan het kind leren welke denkprocessen er mogelijk zijn.

8.3.4 U kunt het kind ook laten horen hoe het kan denken, door zelf hardop te denken. Leer het kind ook

eerst hardop te denken, als het daar verbaal toe in staat is. Het is van belang dat het kind ervaart hoe het kan denken.

8.3.5 Voor het niet houden aan de regels tijdens het kringgesprek, kunt u terecht in het orthobeeld Klassenregels.

Maatwerk

Vaak hebben kinderen met de kenmerken van dit orthobeeld ook nog allerlei andere vormen van gedragsproblemen. Er kunnen achter dit type probleemgedrag weer andere beelden schuilgaan. In dat geval is het belangrijk om die andere beelden erbij te betrekken. Soms blijkt het bij een bepaald orthobeeld eigenlijk om een ander soort probleem te gaan. Zie over deze vorm van maatwerk pagina 21–40.

Opgelet

De inhoud van deze orthotheek is ontwikkeld voor het gebruik door LEERKRACHTEN in gewoon en speciaal basisonderwijs. (sbo) Soms heeft een ingezette begeleiding te weinig effect en zijn de gedragsveranderingen niet waarneembaar. In dat geval is het raadzaam externe deskundigen in te schakelen, zoals orthopedagogen of psychologen van een schoolbegeleidingsinstituut of van instanties waar de ouders contact mee hebben. Bespreek het beperkte effect met de ouders en overleg wat er nu gedaan gaat worden. Stel ook de vraag of deze school het meest geschikt is voor dit kind.

